

Béres András levéltári főmunkatárs volt. A vitavezetést *Ungrári János*, a megyei tanács művelődésügyi osztályának helyettes vezetője vállalta. A történelemtanárok és a levéltárosok részéről felmerült előterjesztéseket és problémákat a vitavezető összegezte, s megállapodás született többek között a kölcsönös kapcsolat, az együttműködés elmélyítéséről, „alkotó munkaközösség” létrehozásáról levéltárosok, történelemtanárok és a Pedagógus Továbbképzési Intézet képviselőiből, valamint a történelemtanítást segítő anyagi-technikai bázis megteremtéséről.

Új színtöltő volt az 1978. évi levéltári napoknak a hat alföldi megye (Bács-Kiskun, Csongrád, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár, Szolnok) levéltárosainak tanácskozása mely ezúttal a szakmai továbbképzés jellegét is magán viselte. A résztvevők számára *Kállai István* az Országos Levéltár osztályvezetője a nagybirtok-kormányzat levéltári forrásairól tartott előadást. Ismertette a nagybirtok-kormányzat történetének a későfeudális uradalmi levéltárakban keletkezett főbb irattípusait, közöttük elsősorban a családjedűlési, tisztviselési és uradalmi gazdasági bizottsági iratok forrásértékét, őrzésének körülményeit. *Müller Veronika*, a Kulturális Minisztérium Levéltári Osztályának főelőadója a levéltárak és a közművelődés címmel tartott referátumot. Ismertette a minisztériumnak e kérdésben kialakult állásfoglalását.

A Hajdú-Bihar megyei Levéltári Napok 1978. évi rendezvénysorozatát a Hazafias Népfront Hajdú-Bihar megyei Bizottsága honismereti és helytörténeti bizottságának ülése zárta. A tanácskozást *Szendrei István* egyetemi tanár, a bizottság titkára vezette. Az ülésen felszólalt *Töltési Imre*, a Hazafias Népfront Országos Titkársága honismereti referense is. Megállapodás született a tanácskozáson a népfrontmozgalom Hajdú-Bihar megyei történetének feldolgozásáról és kiadásáról.

Az 1978. évi levéltári napok rendezvényein 320-an vettek részt. Korreferátumok és hozzászólások, a tanácskozáson kialakult viták gazdagították, tartalmasabbá tették programunkat. A Hajdú-Bihari Napló ezúttal is egész oldalt szentelt a levéltári propaganda számára.

A levéltári napok programjának eredményes megvalósításában aktív szerepet vállaltak a közreműködő társszervek: a Hajdúsági Múzeum, az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Archivuma, a Hazafias Népfront Hajdú-Bihar megyei Honismereti és Helytörténeti Bizottsága, a megyei tanács művelődésügyi osztálya, valamint a Hajdú-Bihari Napló, a berettyóújfalui ELZETT Művek és a hajdúböszörményi II. Kongresszus MGTSz. Köszönet a segítségért.

Merró Zoltánné

Bél Mátyás emlékezete Balatonkeresztúron

Az elmúlt év szeptemberében diszes emléktáblát avattak Balatonkeresztúron a honismereti irodalom úttörője, az első magyar szociográfus, *Bél Mátyás* tiszteletére. Miért került a Sió-tour keresztúri turistaházának falára ez az emléktábla? Mert *Festetics Pál* jogtudós egykori keresztúri kastélyában. 1731-től kezdve többször is tartózkodott *Bél Mátyás*, s itt írta meg a három balatoni megye (Somogy, Veszprém, Zala) történeti földrajzát.

A tudós polihisztor azonban nemcsak a Balaton első, a maga korában szakszerű leírását hagyta reánk, de 82 kötetnyi latin nyelvű kézirata és számos, még életében megjelent munkája pótolhatatlan kincse a magyar tudományos életnek. „A honi tudomány e büszkesége” (*Beöthy Zsolt*) egyszerű mészárosmester fiaként született 1684. március 24-én a Zólyom megyei Ocsován. Iskoláit Felső-Magyarországon és a Thomasius-féle racionalista filozófia székhelyén, Hallében végezte. Hogy magát a magyar nyelvben tökéletesítse, Veszprémbe, majd Pápára ment. 1710-ben a besztércébányai, majd a pozsonyi ev. liceum rektora volt. Állandó kapcsolatot tartott fenn a külföldi tudományos intézetekkel, s rövidesen a berlini, a londonj és a szentpétervári tudós társaságok tagja lett. Külföldre is mehetett volna tanítani, de ő inkább vállalta az ország megismerésének és megismertetésének hálátlan feladatát. Szociográfiai kutató-felmérő munkája ugyanis nem ment nehézségek nélkül: a hivatalos körök attól félték, hogy írásaiból a külföld megismeri majd a hazai viszonyokat. Ezért is, és mert egy ízben közbenjárt a Rákóczi-felkelésben résztvevők érdekében, feljelentet-

ték, és alig bírta életét megmenteni *Heister* körmeiből. Ő azonban nem rettent meg, s pozsonyi tanítványait is rávette, hogy a szünidőben hely- és családtörténeti kutatásokat végezzenek.

Már első értekezésében feltűnést keltett: összeszedte és 1718-ban kiadta a hunszkita írásra vonatkozó irodalmi anyagot. A régi székely betűkről való ismereteink nagyrészt az ő tudósításán alapulnak. Számos jelentős munkája közül csak néhányat említünk: megírta a régi és az új Magyarország föld- és néprajzát; közzétette a magyar történeti forrásmunkák egy részét (ezek közül említi a nagyváradi káptalan híres istenfőleteit); *Anonymus* első kiadója; a *Nova Posoniensa* c. lap megalapítója és szerkesztője; a német nyelvű magyar nyelvkönyv kiadója és végül a legnagyobb al-

kötés: 82 kötetnyi latin írás az ország megyéiről (Notitia Hungariae). A hatalmas mű első része a kilenc Dunán inneni vármegyét öleli fel, a továbbiak javarészt még kéziratban vannak. Bennük Bél Mátyás az akkori Magyarország egyetemes rajzát adja, politikai és fizikai földrajzi, történeti, nyelvtörténeti, néprajzi, természetrajzi és gazdasági vonatkozásokban. Nemcsak szövegével, de értékes térképmellékleteivel is általános érdeklődést keltett.

A *dulcis Pannoniának* (édes Magyarországnak) és a *cara patria*-nak (kedves hazának) lelkes leírója hatalmas munkáját korán megromlott egészségi állapota miatt nem fejezhette be. 1749-ben ötszáz forintnyi évi díjjal nyugalomba helyezték. Nem sokkal utána, 1749. augusztus 29-én a németóvár—pozsony-i úton — még mielőtt kocsija Pozsonyba ért volna — meghalt.

Nemes feladatot teljesített a pécsi Mecseki Ércbányászati Vállalat és főleg annak jogtanácsosa, *dr. Marton István*, amikor az egykori kastély — most már Bél Mátyás-turistaszálló — falára pirogránit emléktáblát állíttatott *Fürtös György* pécsi keramikus Zsolnay-eozinból készített Bél Mátyás portréjával. Ez alkalommal a Magyar Tudományos Akadémia 1978. szeptember 28-án a balatonkeresztúri községi tanács nagytermében emlékülést is tartott, amelynek gazdag műsorában *Keresztury Dezső* akadémikus. Állami- és Herder-díjas költő mondott avató beszédet, és leplezte le a következő szövegű emléktáblát:

*Bél kutatott, hogy feltárhassa, mi él e hazában,
S megdült tájain újra virulhasson Magyarország.
(Keresztury Dezső, 1978.)*

A nagy magyar tudós kutató emlékére, aki 1731 és 1735 között többször időzött ebben a házban, s az első tudományos értékű leírást hagyta ránk községünkéről és a Balaton vidékéről.

Dr. Tóth István

Helytörténeti gyűjtemény Leninvárosban

Leninváros hazánk egyik legfiatalabb, sorrendben 66. városa. Ezt a rangját az 1950-es évektől mindinkább terjeszkedő, Tiszaszederkény és Tiszapalkonya községek mellett létrejött ipari település 1966 tavaszán nyerte el. A szántóföldeiből kinőtt, ma már csaknem 20 ezer lakost számláló város 1970. április 22-én felvette *V. I. Lenin* nevét.

A dél-borsodi tájon, pontosabban a Tisza és a Sajó találkozásának szomszédságában fekvő település múltja (az évek számát tekintve) csekély. Közel 25 éve fogtak az első jelentős ipari létesítmény (a Tiszapalkonyai Hőerőmű) és nyolcvanhat családot befogadó lakótelep építéséhez.

A mai város környékének történelmét vizsgálva azonban feltárul a vidéken már jóval a honfoglalás előtt megtelepültek több ezer éves múltja. Tiszaszederkény (a napjainkban úgynevezett Óváros) és Tiszapalkonya határához közel a régészek az újkőkori idejéből származó, emberek által készített és használt gazdasági eszközöket s az ősi kultuszok nyomait is fellelték. Az archeológiai kutatások alapján világosan megfigyelhetők a különböző kultúrák egymást váltó csoportjainak „életjelei”, a bronz- és vaskorszakon át egészen a népvándorlásig.

A tárgyi emlékek mellett írásos nyomok is utalnak a terület múltjára. A bizonyítottan Árpád-korban létrejött Tiszaszederkényre vonatkozó első lejegyzett emlék 1268-ból való. Itt *Villa Scederkyn* néven szerepel a település, melyet később, az 1300-as években *Ernye* bán, az Ákos-nemzetség leszármazottja uralt. A XV. századtól az Onod várát és tartozékait bitorló *Czudarok* és *Rozgonyiak* fennhatósága alá tartozott. A XVI. század folyamán előbb *Perényi*-birtok, később pedig *Báthori István* uradalmának része. Aztán ismét gazdát cserélve a *Forgách*, majd a *Rákóczi*-család birtokait összeíró jegyzékekben szerepel. Utóbbi évtizedek kutatásai nyomán vált ismertté, hogy Szederkény és Palkonya is az úgynevezett „Sajó-Hernádmelléki hajdútelepek” sorába tartozott. A török által még a XVII. században is többször felűlt községekbe *Lórántffy Szusánna* 1651-ben hajdú családokat telepített. A Rákóczi vezette szabadságharc során a hadviselés vállalt kötelezettsége mellett ismét pusztulás